

OBS DE WOLDSTROOM

HANDBOEK BLOKPERIODE

HANDBOEK VOOR DE UITVOERING VAN
DE BLOKPERIODE

ERIK KOPPERS
EN
BALTHAZAR GIJZEN

Voorwoord

Ons meesterstuk voor het afronden van de jenaplan opleiding komt voort uit de expertgroep Blokperiode. Op basis daarvan hebben wij dit handboek gemaakt. Het doel van het handboek is dat iedereen binnen onze school op dezelfde manier met de blokperiode werkt. Tijdens een van de studiedagen heeft elke stamgroepleider van OBS de Woldstroom aangegeven waar de stamgroep staat op het gebied van de blokperiode. Hieruit blijkt dat er op gebied van de blokperiode nog winst geboekt kan worden. Daarom hebben wij besloten om een handboek te maken voor de blokperiode, zodat iedereen daar op terug kan vallen.

INLEIDING

Dit handboek heeft als doel een uiteenzetting te geven over de blokperiode. De uitgangspunten van de blokperiode zijn:

- Denken in doelen
- Zelfstandigheid van de kinderen
- Samenwerken
- Evaluatie en reflectie

In het eerste hoofdstuk wordt dieper ingegaan op het denken in doelen. Wat is het nut van doelen in een les voor de kinderen, stamgroepleiders, de evaluatie en de differentiatie? In het tweede hoofdstuk komt zelfstandig werken aan bod. Wat zijn de doelstellingen en wat is hierin de rol van de stamgroepleider? In de bijlage is het invoeringstraject zelfstandig werken opgenomen. In het derde hoofdstuk staan de voorwaarden voor de blokperiode beschreven in termen van beter of best. Het vierde hoofdstuk staat in het teken van samenwerkend leren. Hierin staan de formele en de informele samenwerkende leergroepen beschreven. Het laatste hoofdstuk is gewijd aan de evaluatie en de reflectie. In de bijlages staat het invoeringstraject, een overzicht van samenwerkingsvaardigheden en suggesties voor aanbod tijdens de blokperiode.

ERIK KOPPERS
EN
BALTHAZAR GIJZEN

INHOUDSOPGAVE

Inleiding.....	3
Inhoudsopgave	4
Denken in doelen.....	5
Zelfstandig werken.....	10
Voorwaarden.....	13
Samenwerkend Leren	16
Evaluatie en reflectie.....	23
Feed forward.....	25
Bronnen.....	26
Bijlages	27
<i>Invoeringstraject zelfstandig werken.....</i>	<i>27</i>
<i>Overzicht vaardigheden Samenwerken</i>	<i>38</i>
<i>Suggesties aanbod blokperiode</i>	<i>39</i>

DENKEN IN DOELEN

Het is voor kinderen van belang een inhoudelijk doel voor ogen te hebben. Veel kinderen maken een opdracht om die 'af' te hebben en/of om op tijd daarmee klaar te zijn. In rekenlessen, in taallessen en lessen begrijpend lezen is voor veel kinderen het doel (ook): geen fouten maken. Dat lijkt heel vanzelfsprekend, maar juist in de oefenfase zou het maken van fouten heel gewoon mogen zijn. Nog belangrijker is dat de vooruitgang bij dit soort opdrachten niet schuilt in de antwoorden, maar in de aanpak. Dus de manier om aan het antwoord te komen.

In een volgende opdracht, of in de toepassing van deze vaardigheid, zullen weer andere getallen of woorden/teksten voorkomen, maar de aanpak blijft gelijk. Kinderen die niet door hebben dat de aanpak het doel vormt, richten hun aandacht op het verkeerde aspect en halen (veel) minder rendement uit die oefentijd. (Dolf Janson, 2016) Zonder doel is ook een evaluatie voor kinderen al snel subjectief (met het gevaar van onveiligheid: "Wat zal de juf ervan vinden?"), of oppervlakkig ("Wat vind jij van het resultaat?"), of leidt tot afhankelijkheid ("Is het zo goed meester?")

Een opdracht zonder doel nodigt niet uit tot reflectie, waardoor veel kinderen vooral blijken te gaan voor 'productie', snel alles af te hebben of zoveel mogelijk te doen in de gegeven tijd. De reflectie kan dan alleen gaan over de vraag of dit is gelukt. De uitspraak van een kind "Ik deed er langer over dan ik dacht, want het was moeilijk", is dan het maximaal haalbare. Tegelijk illustreert deze uitspraak hoe veel kinderen naar oefenen kijken: dingen doen die je al kunt. Als dit niet blijkt op te gaan, is het ineens 'niet meer zo leuk'. Zeker bij kinderen die boven het gemiddelde van de groep presteren, komt deze houding vaak voor. Moeilijke taken (verrijkingsstof: taken over nieuwe inhouden en dus gericht op een nog niet beheerst doel) worden dan lang niet altijd gewaardeerd, want daarvoor moet je je inspannen! (Dolf Janson, 2016)

Wat is het nut van doelen in een les?

Voor het kind

Doelen zijn in de eerste plaats bestemd voor het kind. Een doel geeft richting aan het leren en helpt te focussen tijdens het oefenen. Zo is een kind in staat om de aandacht te richten op die aspecten waarin een verandering nodig is: een kortere manier gebruiken, iets uit het hoofd weten, geen model of materiaal meer gebruiken of juist alleen nog maar een model gebruiken, direct weten hoe een 'probleem' aan te pakken, enzovoort. Hierdoor kan het kind tijdens het oefenen leren van ervaringen en zichzelf steeds meer verbeteren.

Voor de stamgroepleider

Weten aan welke doelen je kinderen gaan werken helpt je als stamgroepleider om de juiste keuzes te maken: wie moeten welke instructie krijgen, wie hebben vooral feedback nodig, welke werkvorm is het meest geschikt om dit doel te bereiken, welke informatie moet ik kinderen geven om hun aandacht op de juiste aspecten te richten, enzovoort. Een belangrijke vraag is ook: welke opdrachten kan ik hierbij gebruiken? Selecteren zonder de doelen van de kinderen als uitgangspunt te nemen, leidt te gemakkelijk tot persoonlijke voorkeuren.

Voor de evaluatie

Een doel, soms in de vorm van afgesproken criteria, is ook noodzakelijk om te kunnen evalueren. Zo kan het kind al zelf nagaan of het doel is bereikt of dat hij aan de afgesproken criteria heeft voldaan. Hierdoor ontstaat een meer betrokken houding ten opzichte van de afgesproken opdracht. Zo kan de stamgroepleider in de nabespreking het accent op de juiste aspecten leggen en zinvolle feedback geven op de aanpak en het resultaat daarvan.

Voor de differentiatie

Ontwikkeling varieert, waardoor ontwikkelingsverschillen in een jaargroep wel twee jaar kunnen omvatten, zonder dat er sprake is van 'achterstand' of een 'stoornis'. Om hieraan tegemoet te komen hanteren we differentiatie in de lessen. In feite is differentiatie niets anders dan voor verschillende kinderen, verschillende doelen hanteren. Die verschillen zijn niet 'op te lossen' door korter of langer instructie te geven, zoals jaarlijks steeds weer blijkt aan het eind van groep 8.

Hoe maak je doelen bruikbaar voor de kinderen?

Lesdoel of lesinhoud?

Veel methoden noemen voor elke les een doel. Ook het volgen van een standaardaanpak voor instructies leidt meestal tot het noemen van een lesdoel. Dat klinkt heel goed, maar wees kritisch: veel van zulke 'doelen' noemen alleen het onderwerp van de les en niet wat de kinderen straks door oefenen moeten gaan bereiken. Ga dat eens na bij de volgende lesdoelen:

- We gaan in deze les leren wat het onderwerp in een zin is.
- We gaan vandaag de tafel van 7 leren.
- We gaan in deze les leren hoe je een samenvatting maakt.
- We gaan vandaag leren de woorden zonder eerst te spellen in één keer te lezen.

Deze voorbeelden lijken op het eerste gezicht wel op doelen, maar het is wat te optimistisch te denken dat in een les dit doel gehaald kan worden en dan ook nog door alle kinderen. De aankondiging waarover de les vandaag gaat is prima. Het is echter geen doel.

- Vandaag maken jullie kennis met het deel van een zin dat we 'onderwerp' noemen.
- In deze les gaan jullie op zoek naar de sommen uit de tafel van 7 die je nog niet eerder bent tegengekomen.
- Straks gaan jullie onderzoeken of je al in staat bent een zinvolle samenvatting van een informatieve tekst te maken. Als we dat daarna besproken hebben, weet je wat je de komende weken nog moet oefenen.
- In deze les gaan jullie proberen zoveel mogelijk woorden niet meer eerst te spellen, maar in een keer de klanken van het woord aan elkaar te plakken. Luister maar, dan klinkt dan 'zo'.

Door de formulering echt af te stemmen op wat de kinderen zelf gaan doen, klinkt die aankondiging al stimulerender. Bovendien kan je het, door zo de essentie te benoemen, ook concreter maken. Pas aan het eind van zo'n instructie of onderzoeksopdracht, kunnen de kinderen een conclusie trekken over hun persoonlijke doel. Dat is wat ze daarna verder zouden moeten oefenen. Als stamgroepleider kan je kinderen die het nog lastig vinden hun persoonlijke doel te herkennen of te kiezen, helpen met nog wat meer informatie, vragen die tot nadenken aanzetten of door hardop voordenen hoe je met zulke onduidelijkheden kunt omgaan.

HET FORMULEREN VAN DOELEN.

Een doel van een kind moet aan een paar kenmerken voldoen. Het doel:

- beschrijft de opbrengst, het beoogde resultaat: 'ik kan', 'ik weet', 'ik kan uitleggen /tekenen /uitbeelden', enzovoort;
- beschrijft zo nodig de condities waaronder dat resultaat gedemonstreerd moet worden: 'uit het hoofd', 'op één A4'tje', 'met een lege getallenlijn', 'zonder spiekbriefje', 'in maximaal vijf minuten', enzovoort;
- bevat geen oordelende woorden (goed, beter), alleen objectief waarneembare aanduidingen;
- bevat geen werkwoorden die het proces naar de opbrengst (oefenen, leren) of een intentie (proberen, mijn best doen om) beschrijven.

Voorbeeld van een doel dat een kind zichzelf stelt:

Ik kan aan het eind van de week alle antwoorden uit de tafel van 7 door elkaar binnen twee seconden noemen. Ook de antwoorden van de vier sommen uit de tafel van 7 die ik nog niet wist (6×7 , 7×7 , 8×7 en 9×7).

Dit kind zal vooral gaan oefenen met het inprenten van die vier sommetjes, maar ook af en toe nagaan of die andere nog steeds vlot gaan. Dit betekent in het voorbeeld heel concreet dat die kind gaat werken met flitskaartjes waarop steeds alle drie de getallen staan ($6 \times 7 = 42$, $7 \times 7 = 49$, enzovoort). Het gaat immers om het leren herkennen van die vaste combinatie van drie getallen. Om na te gaan of dit al lukt toetst het kind zichzelf af en toe met kaartjes waarop één van die drie getallen is weggelaten.

Het helpt als kinderen leren, voordat ze beginnen met een opdracht, zich steeds even af te vragen wat ze door die oefening willen verbeteren of te weten komen. Plan hier even tijd voor in en laat ieder zelf bedenken wat het maken van deze rijtjes of dat lesje hen moet opleveren. Zo'n routine dwingt je als stamgroepleider vooraf stil te staan bij het nut van de opdrachten of van de vorm van de opdrachten. Dat is wennen, maar wel goed voor de resultaten. Vaak zal namelijk blijken dat vanwege het beoogde doel, veel oefeningen beter mondeling en samen met een maatje gedaan kunnen worden dan alleen en schriftelijk. Het voordeel hiervan is ook dat er dan meestal meer tijd overblijft voor goede reflectie en feedback. Net als een hoofdletter en een punt bij elkaar horen in een zin, zo horen een doel en de evaluatie daarvan bij elkaar in een les. Geen tijd voor een procesgerichte nabespreking (gericht op de inspanning op weg naar dat doel) maakt het doel eigenlijk betekenisloos. De kinderen hebben heel snel door wanneer, als 'het puntje bij het paaltje komt', het doel niet meer zo belangrijk blijkt. Heel snel gaat dan de aandacht weer naar andere dingen (snelheid, hoeveelheid, aantal fouten) of naar manieren om als kind niet of juist sterk op te vallen.

EIGEN DOELEN ALS GEHEUGENSTEUNTJE

Kunnen jouw kinderen voor ze beginnen met hun taak zulke vragen beantwoorden?

- Waarover gaat deze opdracht?
- Wat wil ik daarna (beter/anders) kunnen /weten /begrijpen?
- Wanneer ben ik tevreden?
- Hoe ga ik het aanpakken?
- Welk hulpmiddel gebruik ik?
- Met wie werk ik samen?
- Wanneer werk ik hieraan?

Dit zal lang niet altijd het geval zijn. De vervolgvraag is dan: Wat is nodig om je kinderen zover te krijgen? Waarmee ga je beginnen? Hieruit kan je afleiden dat je daarin als stamgroepleider een belangrijke rol hebt. Daarin kan je echt het verschil maken. Daarom een paar tips.

TIP 1

- Bekijk de opdrachten die jij je kinderen wilt laten uitvoeren /maken, altijd eerst met de doelenbril op: Wat wil ik dat ze hierdoor bereiken? Is deze vorm daarvoor geschikt? Voor welke kinderen is dit niet meer of nog niet het doel? Bedenk daarbij dat het boek niet 'uit' moet, maar dat er doelen gehaald moeten worden, wat iets geheel anders is! En ja, op den duur, moet dit bij elke opdracht een routine worden, maar niet al volgende week.

TIP 2

- Zorg dat de kinderen beschikken over genoeg informatie om het eigen doel te kunnen herkennen. Maak het heel concreet en probeer het waar mogelijk te visualiseren of demonstreren. Hoe klinkt 'direct het antwoord weten'? Hoe klinkt 'vloeiend lezen'? 'Hoe denk ik als ik de betekenis van vreemde woorden in een tekst kan ontrafelen'? Echt, veel kinderen hebben geen idee wat je van hen vraagt als je dat niet demonstreert! Maar, wacht wel met die demonstratie tot ze het eerst even zelf verkend hebben, anders snappen ze niet dat dit een oplossing voor een probleem is.

TIP 3

- Ruim in elke les tijd in voor de nabespreking. Dat kan soms ook in een kleinere groep, zeker als een onderwerp meer dagen aandacht krijgt, zodat je de anderen op een andere dag kunt spreken. Beter wat minder laten maken, dan niet nabespreken. Zorg voor een actieve werkvorm, zodat iedereen meedenkt. Dat kan bijvoorbeeld door iedereen eerst even te laten bedenken wat ze hebben gemerkt aan verandering door het oefenen, dan even met een buur te laten vergelijken en tenslotte de variaties uit de hele groep te inventariseren en daarop feedback te geven. Let op: feedback en geen beoordeling. Het gaat er nu niet om of jij het goed vindt (dat versterkt namelijk afhankelijk gedrag), maar in hoeverre hun inspanningen effectief zijn geweest op weg naar hun doel. Dat mag je teruggeven, want daarmee versterk je hun zelfvertrouwen en geef je informatie over hoe ze het de volgende keer kunnen aanpakken.

TIP 4

- Laat kinderen in een klein schemaatje aantekenen wat hun doel is, hoe ze gaan oefenen, enzovoort. Dat helpt om vooraf zich daarvan bewust te zijn, het houdt de lijn vast, zeker als ze daar later mee verder moeten. Het geeft ook aanknopingspunten voor een snelle check als je rondloopt, voor een feedbackgesprekje met een kind en voor de evaluatie na afloop. In zo'n schema mogen ze symbolen en afkortingen gebruiken, als het doel en de aanpak maar eenduidig zijn. Het schema is niet het doel en het gaat dus niet om de administratie zelf, maar het is een middel om vooraf nadenken en doelgericht werken te stimuleren.

TIP 5

- Bespreek regelmatig met kinderen (klassikaal, in groepjes, individueel) wat leren is, welke vormen je kunt onderscheiden en waardoor bepaalde vormen beter passen bij bepaalde doelen dan andere. Maak daarmee de kinderen ook bewust van hun eigen voorkeuren en valkuilen. Laat hen maniertjes bedenken om niet in die valkuil terecht te komen. Zo kunnen kinderen zich ervan bewust worden dat ze zelden een opdracht vanaf het begin lezen, maar gelijk met hun ogen naar de illustratie of de oefening zelf gaan. 'Leren leren' moet steeds meer een aspect worden van de instructie en de nabespreking. Daardoor krijgt dat een plek binnen de context van wat ze dagelijks doen en hoef je geen apart lesjes 'leren leren' te geven, wat minder effectief is door gebrek aan transfer.

ZELFSTANDIG WERKEN

DOELSTELLINGEN ZELFSTANDIG WERKEN

De belangrijkste doelstelling van zelfstandig werken is: het zodanig beïnvloeden van de klassen en schoolorganisatie dat door kinderen zelfstandig kan worden gewerkt. Door het invoeren van zelfstandig werken zijn de kinderen niet steeds afhankelijk van de stamgroepleider. Hij hoeft niet steeds overal bij te zijn. Het kind hoeft niet meer voor elk wissel naar de stamgroepleider te stappen. Het kind heeft geleerd problemen en probleempjes eerst zelf op te lossen of de oplossing op te schorten. Op deze wijze komt er voor de stamgroepleider tijd vrij die deze voor een intensieve begeleiding hard nodig heeft. In het verlengde hiervan opent zelfstandig werken ook de weg naar meer differentiatie. Differentiatie naar instructie, naar inhoud, maar ook naar verwerkingsdiepte en interesse.

PEDAGOGISCHE DOELSTELLINGEN

Zelfstandig werken vervult ook een aantal pedagogische doelstellingen. Het brengen van kinderen tot een grote mate van zelfstandigheid is een pedagogische doelstelling van de eerste orde. Kinderen leren door zelfstandig werken verantwoordelijkheid voor zich zelf te nemen, tevens leren ze te werken onder eigen verantwoordelijkheid. Kinderen kunnen door middel van zelfstandig werken ook leren om hun mogelijkheden werkenderwijs beter in te schatten. Ze oefenen de vaardigheid om als het nodig is, zelfstandig beslissingen te nemen en keuzen te maken. Zelfstandig werken kent ook doelstellingen op het gebied van sociale vaardigheden.

Kinderen leren bij zelfstandig werken regels in acht te nemen die idealiter met de groep zijn vastgesteld en die voor de hele groep tijdens zelfstandig werken gelden. Kinderen leren daarbij om elkaar, binnen bepaalde afgesproken regels, te helpen. Voorts leren ze om aan elkaar, dus niet alleen aan de stamgroepleider, hulp te vragen en hulp te accepteren. Tot slot is zelfstandig werken als attitude en vaardigheid een niet te onderschatten voorbereiding op vervolgonderwijs. In dit onderwijs wordt immers in hoge mate een beroep gedaan op zelfstandigheid.

(Zelfstandig werken: achtergronden, aanpak en materialen, Koks Gesto BV)

ROL VAN DE STAMGROEOPLEIDER

Wat doet de stamgroepleider voor iedere blokperiode?

- met het oog op het gebruik een doordachte inrichting van lokaal en nevenruimten bedenken en realiseren, onder andere hoeken: welke, waar en met welke inrichting
- aanschaf, plaatsing en onderhoud werkmiddelen;
- evalueren laatste blokperiode; daarbij bedenken:
 - welke kinderen goed zelfstandig verder kunnen
 - welke kinderen hulp of ideeën nodig hebben; deze vooraf bedenken;
 - problemen inventariseren en daar oplossingen voor bedenken;
- klaar zetten materialen voor bepaalde kinderen; een "gedekte tafel" met iets nieuws of specifiek stimuleert en geeft richting;
- vaststellen wat je wilt observeren en registreren en wat je met die gegevens doet;
- voorbereiden specifieke hulp voor bepaalde kinderen;
- Voor zover hulp binnen de groep niet toereikend is: aan andere mogelijkheden denken; zo kan het bijvoorbeeld remediërend werken als kinderen in de midden - en bovenbouw met sociaal-emotionele problemen in de onderbouw gaan helpen; dit verschaft hen een alibi om emotioneel naar een vroegere fase terug te kunnen vallen en activiteiten te kunnen uitvoeren die leeftijdsgenoten niet meer "horen" te doen, maar die deze kinderen nog wel nodig hebben; ook bij allochtone kinderen die nog niet goed Nederlands spreken kan dit goed werken, om hun socialisatie en mondelinge taalbeheersing te bevorderen;
- nagaan of de blokperiode een bepaalde inleiding verlangt, onder andere om in vorige keren ontstane problemen te voorkomen of om iets specifiek onder de aandacht te brengen, bijvoorbeeld een nieuwe activiteit in het aanbod;

Wat doet de stamgroepsleider tijdens iedere blokperiode?

- kinderen die vastlopen helpen en stimuleren;
- samenwerking bevorderen; in de sfeer van de voorbereiding kan al veel worden gedaan door activiteiten te stimuleren die naar hun aard samen worden gedaan
- onderlinge hulp bevorderen, niet ieder kind altijd zelf helpen, maar nagaan welk kind een ander kind kan helpen; soms moet de groepsleider helpen bij het maken van een afspraak hierover
- Met kinderen die moeite hebben met zelfstandig werken. maakt de stamgroepsleider per dag, of in de bovenbouw mogelijk per week, afspraken over wat ieder kind doet. In extreme gevallen kan dit zover gaan, dat die kinderen opdrachten krijgen voor korte perioden van 10 of 15 minuten. Zandlopers worden gebruikt om dit tijdsverloop voor deze kinderen concreet te maken;

- remediërende begeleiding voor bepaalde kinderen;(maximaal één vierde deel van de tijd voor de blokperiode kan hieraan besteed worden; de overige tijd moet aan de hierboven genoemde punten besteed worden; hebben bepaalde kinderen toch meer begeleiding nodig dan kan gedacht worden aan hulp van:
 - andere kinderen (tutorschap);
 - ouders of teamleden die dit kunnen en hiervoor tijd hebben;
 - gespecialiseerde remedial teachers;
- kinderen observeren; korte notities daarover maken; dagelijks twee kinderen eruit pikken (roostermatig) waarover in ieder geval iets opgeschreven wordt; in deze notities in ieder geval enkele vaste punten checken:
 - samenwerking: hoe, verloop en met wie
 - behandeling materialen
 - keuze activiteiten
 - werkhouding
 - beoordeling resultaten en producten.

In de opbouw van de blokperiode is het van belang te beginnen met hetgeen bij de eerste twee aandachtstreepjes is vermeld. Als de blokperiode eenmaal goed loopt kan een beperkt deel van de tijd uitgetrokken worden voor hetgeen bij de laatste twee aandachtspunten is genoemd. Het grootste deel van de tijd dient, ook in de gevorderde fase, gereserveerd te worden voor de eerste twee aandachtspunten. Gebeurt dat niet, dan bestaat het gevaar dat de blokperiode gaat vervlakken.

Veel activiteiten in blokperioden hebben het karakter van werk. Maar ook vormen van gesprek en spel komen er in voor. Kinderen overleggen met elkaar, in en buiten de tafelgroepen, er is ruimte voor diverse vormen van spel.

(De blokperiode en andere basisactiviteiten, de Rozentuin)

VOORWAARDEN

VOORWAARDEN BLOKPERIODE

In dit hoofdstuk vind je een aantal voorwaarden die je nodig hebt voor een blokperiode. Het is beschreven voor verschillende onderdelen die tijdens de blokperiode aan de orde komen. Er worden verschillende fases beschreven. Dit gaat om beter en best. Het doel is om met elke stamgroep in de fase best te komen.

We doen dit voor:

- ruimte
- tijd en tijdsordening
- groepering
- leerstof
- materialen
- regels en zelfstandig werken
- planning
- handelen stamgroepleider.

Ruimte

Beter

Kinderen kunnen ook op de grond werken (lezen, bv.) eventueel m.b.v. kussens. Kinderen kunnen na overleg (- op grond van een eigen plan) ook op een andere plek in de school werken.

Best

In het lokaal en vlakbij het lokaal zijn werkplekken:

- als activiteitenhoek (ontdekhoeke, leeshoek)
- als stilwerkhoeke (met weinig afleidingsmogelijkheden)
- met ruimte (verticaal -om op te hangen, horizontaal – om neer te zetten voor het uitstellen van werk (wereldoriëntatie e.d.)

Kunnen kinderen na overleg ook buiten het schoolgebouw werken aan wereldoriëntatie taken.

Tijd

Beter

- is er minimaal drie keer per week een blokperiode van 60 minuten (is ondergrens om zinvol met de ontwikkeling te beginnen)
- wordt er per dag van de kinderen verwacht dat ze minimaal twee en maximaal 3 verschillende activiteiten doen in de blokperiode.
- is er een duidelijk zichtbare klok aanwezig.

Best

- omvat de wekelijkse tijd voor de blokperioden minimaal 360 minuten (4X90 of 5X75 minuten);
- zijn de kinderen als regel vrij in de indeling van de blokperiode, op basis van (meestal) een weekplanning; uitzonderingen hebben te maken met differentiatie in begeleiding.
- zijn er ook enkele zandlopers aanwezig, die kwartieren aangeven.

Groepering

Beter

- zijn de kinderen gewend in vaste tafelgroepen te zitten, binnen een leeftijdsheterogene groep, die (als regel) drie opeenvolgende leerjaren omvat, deze groep kan nog het karakter van een combinatieklas hebben.
- vindt de blokperiode binnen de eigen groep plaats.

Best

- hebben de kinderen binnen de totale wekelijkse tijd voor de blokperiode ook de mogelijkheid om een deel daarvan (na overleg) met andere kinderen dan de vaste tafelgroepgenoten samen te werken.
- kan de blokperiode, indien twee groepslokalen aan elkaar grenzen en eenvoudig met elkaar te verbinden zijn, een gezamenlijke activiteit van twee stamgroepen zijn, geleid door een team van twee stamgroepleiders.

Activiteiten en leerstof

Beter

- zijn de activiteiten in midden – en bovenbouw met name gericht op zelfstandig verwerken en inoefenen van cursorische leerstof (inclusief expressieve vaardigheden), met daarnaast het voorbereiden van lees – kring en weeksluiting.

Best

- krijgt de blokperiode met name in de bovenbouw een sterker accent van wereldoriëntatie en expressie in de middenbouw wordt ook aan kleine WO projecten gewerkt.

Materialen en hulpmiddelen

Beter

- Kinderen pakken en ruimen de materialen zelfstandig op

Best

- Kinderen denk mee over de inrichting van het lokaal en de plaats van het materiaal.
- Kinderen kijken zelf of elkaars werk na en maken gebruik van zelfcorrigerend materiaal.

Regels en zelfstandig werken

Beter

- kunnen kinderen zelfstandig en zonder anderen te storen materialen en hulpmiddelen pakken en weer geordend wegzetten
- Kinderen kunnen omgaan met uitgestelde aandacht.
- bewegen de kinderen zich zo min mogelijk door het totaal

Best

- participeren kinderen in het evalueren van het proces in groep en lokaal inclusief de leefregels
- kunnen kinderen duidelijk hulpvragen stellen, anders dan: "ik snap dat niet" of "hoe moet dit?"
- bewegen de kinderen zich rustig door het lokaal, wanneer zij dat nodig achten.

Planning en registratie

Beter

- is een planningsbord en/ of formulier aanwezig waarop alle keuze – mogelijkheden aangegeven staan en dat tevens dienst doet als registratiemiddel in midden –en bovenbouw vindt deze registratie door kinderen en stamgroepleider samen plaats.

Best

vinden verschillende vormen van registratie en reflectie plaats, door kinderen en stamgroepleider:

- leerdagboek(“ik heb geleerd dat”, “ik heb geleerd dat ik”)
- activiteitenoverzicht
- zelftoetsen
- etc.

Begeleidend handelen stamgroepleider

Beter

- Gaat de stamgroepleider niet aan een ronde beginnen voordat alle kinderen een start gemaakt hebben met hun activiteiten
- heeft de stamgroepleider controle en overzicht over de groep
- veroorzaakt de stamgroepleider niet zelf onrust door te hard te spreken, onduidelijke opdrachten te geven of een kind dat stoort “van veraf toe te spreken”(en daardoor andere kinderen afleidt)

Best

- participeren de kinderen zelf in het bewaren van de functionele rust in de groep (zonder politie - agent te spelen)
- worden tekens gebaren en symbolen gebruikt in plaats van woorden om zaken te reguleren
- heeft de stamgroepleider ruimte om:
 1. inhoudelijk met individuele kinderen of een groepje te spreken op een hoger denkniveau dan het toepassen van(bv. reken –kundige of taalkundige) conventies
 2. individuele kinderen en groepen te observeren
 3. na te denken over het effect van het eigen handelen.

SAMENWERKEND LEREN

Communicatie dwingt kinderen van kennis hun taal te maken, een eigen taal. Het in eigen woorden kunnen zeggen zegt iets over de mate waarin het kind begrijpt wat hij doet. Samenwerkend leren gaat in de eerste plaats over leren. De verantwoordelijkheid van het leren wordt hierbij met de kinderen gedeeld. De essentie van samenwerkend leren is dat de leeractiviteiten plaatsvinden in groepjes kinderen. Dat gebeurt door het leren vorm te geven met behulp van vijf sleutelbegrippen (wederzijdse afhankelijkheid, individuele verantwoordelijkheid, directe interactie, sociale vaardigheden en groepsproces). Wanneer met de sleutelbegrippen zorgvuldig wordt omgegaan, blijkt samen leren effectiever dan alleen leren. (Ebbens&Ettekoven, 2016)

Om inzicht te krijgen in de samenwerkingsvaardigheden van de kinderen is er in de bijlage een kindvragenlijst opgenomen.

Positieve wederzijdse afhankelijkheid

Positieve wederzijdse afhankelijkheid wil zeggen dat kinderen elkaar echt nodig hebben om tot succes te komen, en dat kinderen dat ook zo ervaren, zoals bij het lopen van een estafette. Dat veronderstelt dat het succes of falen van individuele kinderen in een team mede wordt bepaald door het succes of falen van de anderen. Dat levert de meerwaarde van samenwerkend leren boven individueel leren. Bij positieve wederzijdse afhankelijkheid kan de ene kind niet zonder de andere kind en omgekeerd. Kinderen moeten weten hoe die wederzijdse afhankelijkheid vormgegeven is. Dan pas voelen ze zich voor elkaars leren verantwoordelijk. Dan pas spreken we van positieve wederzijdse afhankelijkheid. Wanneer kinderen dat ervaren en begrijpen, weten ze dat:

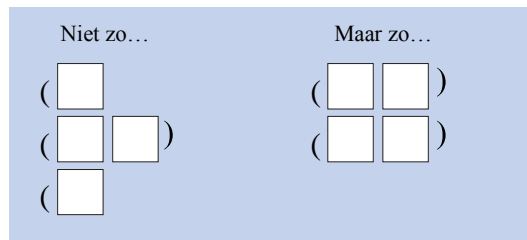
- elk groepslid een inspanning moet leveren om een adequaat groepsresultaat in het leren te behalen
- ieder groepslid een unieke bijdrage levert aan de gemeenschappelijke inspanning vanwege de eigen bijdrage, eigen bronnen of andersoortige verantwoordelijkheden.

Individuele en groepsverantwoordelijkheid.

Het effect van samenwerkend leren is het grootst als niet alleen de groep als geheel verantwoordelijk wordt gehouden voor het bereikte resultaat maar ook ieder lid van de groep voor zijn of haar bijdrage. Groepsverantwoordelijkheid dient zo veel mogelijk gekoppeld te worden aan individuele verantwoordelijkheid. Hierdoor wordt voorkomen dat sommige kinderen hun bijdragen afwentelen op de schouders van anderen (meelifters of klaplopers). Het doel van de samenwerking is dat ieder lid van de groep er beter van wordt.

Directe interactie (face-to-face) De kinderen dienen zo dicht bij elkaar te zitten dat ze gemakkelijk de benodigde materialen kunnen delen, met elkaar kunnen overleggen en gedachten kunnen uitwisselen. Dit betekent dat het meubilair in de klas zo moet worden opgesteld dat de leden van een groep gemakkelijk onderling contact hebben. Verder dienen de verschillende groepen niet te dicht bij elkaar te zitten om te voorkomen dat de groepen elkaar wederzijds storen. Bovendien is het belangrijk dat er voldoende loopruimte is tussen de groepen zodat de stamgroepleider zich gemakkelijk van de ene naar de andere groep kan bewegen om het groepsgebeuren te observeren of om assistentie te verlenen.

Twee opstellingen

Er is natuurlijk meer nodig dan met de tafeltjes schuiven om een goede onderlinge interactie te bewerkstelligen. En het zijn niet alleen maar de positieve wederzijdse afhankelijkheid en de individuele aanspreekbaarheid die automatisch tot resultaat leiden. Het zijn wel belangrijke stimulerende voorwaarden, maar het zijn de interactiepatronen en de (verbale) uitwisseling tussen kinderen die zorgen voor positieve resultaten. Kinderen moeten dus maximaal gestimuleerd worden om elkaar te helpen, gedachten uit te wisselen, elkaar te ondersteunen, elkaar feedback te geven en elkaar te prijzen. Dat kan door kinderen direct tegenover elkaar te zetten, wanneer ze dat niet zelf doen, maar natuurlijk ook door opdrachten te bedenken die stimuleren om er met elkaar over in gesprek te gaan. Dat betekent dat elk groepslid ook daadwerkelijk wat in de groep bij te dragen moet hebben. Als de opdracht van een dergelijk niveau is dat de bijdrage van zwakkere kinderen minimaal is, is de opdracht niet geschikt voor heterogene groepen. Ook rollen en taken kunnen bevorderen dat alle kinderen bij de opdracht betrokken worden en met elkaar discussiëren

Sociale en communicatieve vaardigheden.

Voor het werken in kleine groepen zijn sociale en communicatieve vaardigheden nodig. Samenwerkend leren is meer complex dan competitief of individueel leren omdat van de kinderen niet alleen cognitieve vaardigheden worden verwacht voor het uitvoeren van de leertaak (contractwerk), maar ook sociale en communicatieve vaardigheden (team-werk). De kinderen dienen te weten hoe een groep geleid moet worden, ze moeten elkaar vertrouwen, in staat zijn onderlinge conflicten op te lossen, met elkaar kunnen communiceren, besluiten kunnen en durven nemen. Niet alle kinderen bezitten deze vaardigheden in voldoende mate. Meestal is het nodig kinderen deze vaardigheden te leren. Dit kan gebeuren door de volgende stappen in acht te nemen.

Allereerst dienen de kinderen de noodzaak van goede samenwerkingsvaardigheden in te zien. Samen met de klas kan de stamgroepleider een lijst van deze vaardigheden kiezen. Uit deze lijst wordt een keuze gemaakt voor een of twee vaardigheden die in de eerstvolgende les geoefend worden. Inoefening kan plaats vinden via rollenspel. Duidelijk dient gemaakt te worden wat de vaardigheid inhoudt en wanneer deze geëigend is. Specificering van de vaardigheid kan plaats vinden door middel van een T-kaart. Links op deze kaart staat hoe de vaardigheid er concreet uitziet ("ziet er uit als..."), rechts de bijbehorende verbale uitingen ("klinkt als...").

Aanmoedigen om aan het gesprek deel te nemen:

Ziet er uit als:

Glimlachen
Oogcontact
Duim opsteken
Klopie op de schouder

Klinkt als:

Wat denk jij er van?
Fantastisch!
Dat is een goed idee!
Goed, zeg!

Een dergelijke T-kaart kan samen met de kinderen worden gemaakt en vervolgens als poster worden opgehangen. Bij de toepassing van de vaardigheid in de groep dient het kind feedback te krijgen. Ook dient nagedacht te worden over de vraag hoe de toepassing van de vaardigheid kan worden verbeterd. Tot slot dient het kind de geleerde vaardigheid duurzaam toe te passen. Dit betekent dat de vaardigheid zo vaak moet worden toegepast dat deze routinematig in het gedrag

van het kind is opgenomen. Belangrijk bij het aanleren van sociale vaardigheden is dat niet te veel hooi op de vork wordt genomen. Het benadrukken van één of twee vaardigheden per les is in eerste instantie voldoende.

Belangrijke samenwerkingsvaardigheden zijn:

- in de groep blijven,
- ter zake kunnen blijven,
- niet te luid spreken,
- goed kunnen luisteren,
- op je beurt wachten,
- de ander laten uitspreken,
- doorvragen,
- samenvatten,
- elkaar kunnen aanmoedigen,
- elkaar complimenten kunnen geven,
- hulp durven vragen en geven,
- het oneens durven zijn met een ander.

Evaluatie van het groepsproces.

Regelmatig bespreken de leden van de groep met elkaar en met de stamgroepleider hoe goed ze hun doelen bereikt hebben en wat de bijdrage van iedereen is geweest. De leden van de groep beschrijven welke activiteiten en vaardigheden doelmatig zijn geweest en welke minder doelmatig en hoe in toekomstige situaties deze activiteiten en vaardigheden verbeterd kunnen worden. Voortdurende reflectie op het leerproces en het groepsgebeuren leidt er toe dat dit leerproces en groepsgebeuren steeds beter verlopen.

Samenstelling van de groepen

Bij het bepalen van de omvang van de grootte van de samenwerkende werkgroep kan de stamgroepleider zich laten leiden door de volgende overwegingen: hoe groter de groep hoe groter de kans dat de verschillende expertises van de kinderen elkaar aanvullen; hoe kleiner de groep hoe groter de kans op intensievere samenwerking en meer actieve leertijd voor elk groepslid. De grootte van de groep bij samenwerkend leren is meestal vier kinderen. Als de stamgroepleider en de kinderen nog weinig ervaring hebben met samenwerkend leren is het raadzaam te beginnen met duo's of trio's. Met toenemende ervaring kunnen vervolgens twee duo's gecombineerd worden tot een viertal. In het algemeen geldt: hoe kleiner hoe beter en hoe beperkter de beschikbare tijd hoe kleiner de groep.

Een heterogene samenstelling van de groep verdient in de meeste gevallen de voorkeur. In groepen die samengesteld zijn uit kinderen met verschillende achtergronden, vaardigheden en interesses komen de kinderen in aanraking met verschillende zienswijzen, aanpakken voor problemen en worden zij meer geconfronteerd met cognitieve dissonanties die een voorwaarde vormen voor leren. Meestal bestaat een groep van vier kinderen uit één goed kind, twee middelmatig presterende kinderen en een zwak presterend kind. Hierbij wordt tevens gekeken naar een evenwichtige verdeling tussen de geslachten en etnische herkomst van de kinderen om integratie tussen de kinderen te bevorderen. De groepsamenstelling wordt meestal niet aan de kinderen zelf overgelaten, omdat zelf gekozen groepen vaak niet heterogeen zijn. Deze groepen zijn vaak homogeen samengesteld waarbij de goede kinderen met elkaar samenwerken, jongens met jongens, meisjes met meisjes, etnische minderheden met etnische minderheden. Deze groepen vertonen meer niet-taakgericht gedrag (vrienden praten soms meer over hun gezamenlijke belevenissen dan over de leertaak) en beperken de mogelijkheden van de kinderen om in aanraking te komen met andere ziens- en denkwijzen. Wanneer kinderen vrij zijn om zelf te bepalen wat ze willen leren of welk project ze willen uitvoeren, kan homogeen groeperen functioneel zijn omdat kinderen op grond van eenzelfde belangstelling samenwerken.

Vormen van samenwerkende leergroepen

Er bestaan verschillende vormen van samenwerkende leergroepen. Twee daarvan zijn voor ons onderwijs van belang:

1. Formele samenwerkende leergroepen. De duur van deze groepen kan variëren van één les tot lessen die zich over enkele weken uitstrekken. In deze leergroepen werken de kinderen samen in het realiseren van gezamenlijke leerdoelen door er voor te zorgen dat ieder lid van de groep de leertaken met succes uitvoert. Elke leertaak in elk schoolvak kan zo gestructureerd worden dat samenwerking tussen kinderen mogelijk is. Hierbij dient de stamgroepleider:
 - duidelijk de leerdoelen van de les te specificeren,
 - een aantal beslissingen te nemen om samenwerking tussen kinderen mogelijk te maken (het bepalen van de grootte van de groep en de groepsamenstelling),
 - de leertaak op een duidelijke manier aan de kinderen uit te leggen en te zorgen voor een positieve wederzijdse afhankelijkheid tussen de kinderen (niet: ieder voor zich, maar: één voor allen en allen voor één),
 - het bewaken van de voortgang van het leren van de kinderen in groepen en eventueel tussen beide komen als de groep hulp nodig heeft of feedback te geven op hun sociale en communicatieve vaardigheden, en
 - het evalueren van het leer- en groepsproces, dit wil zeggen, de kinderen laten beoordelen hoe goed hun groep gefunctioneerd heeft.
2. Informele samenwerkende leergroepen. Dit zijn ad-hoc groepen met een duur van slechts enkele minuten per les tot een gehele les. Van deze informele samenwerkende groepen kan de stamgroepleider gebruik tijdens het geven van directe instructie. Door gerichte samenwerkingsopdrachten kan de stamgroepleider een bepaalde onderdeel van de les op een actieve wijze door de kinderen laten verwerken, de juiste verwachtingen van de kinderen voor de te volgen les op te wekken, of de les op een actieve wijze af te sluiten waarbij de kinderen dienen te laten zien dat ze de leerstof begrepen hebben. In kort durende discussies vóór, tijdens en na de les voeren de kinderen gedurende drie tot vijf minuten korte opdrachten met een partner uit.

Zoals gezegd, het bij-elkaar-zetten van kinderen en hen de opdracht geven om samen te werken leidt nog niet tot een samenwerkende leergroep. In het traditionele onderwijs krijgen de kinderen soms de opdracht om samen te werken, wat ze ook doen, maar de leertaken zijn zodanig gestructureerd dat samenwerking nauwelijks vereist is. De kinderen weten dat ze beoordeeld en beloond worden als individu en niet als leden van een groep. Er is weinig inhoudelijke interactie over de leertaak, er wordt alleen uitleg gevraagd over hoe de taak moet worden uitgevoerd. De motivatie ontbreekt om elkaar te laten delen in elkaars kennis en vaardigheden. Elkaar helpen en onderlinge uitwisseling van informatie is beperkt. Sommige kinderen laten de andere kinderen het werk doen (de zogenaamde meelifters), gewetensvolle groepsleden voelen zich gefrustreerd of uitgebuit en voelen er weinig voor zich maximaal in te spannen, liever werken ze alleen. Uit het onderzoek van Ros (1994; Veenman, Kenter & Post, 2000 in Veenman, 2001) blijkt dat als kinderen samen werken dit overwegend gebeurt in tweetallen, maar nauwelijks in heterogeen samengestelde groepen.

Soms krijgen de kinderen de opdracht om samen te werken maar ontbreekt iedere motivatie om dat te doen. In deze pseudo-leergroepen weten de kinderen ook dat ze beoordeeld worden als individu en niet als leden van de groep. Oppervlakkig gezien overleggen ze met elkaar, maar in feite wedijveren ze met elkaar. Ze zien elkaar als rivalen die bevochten moeten worden. Hierdoor laten ze het achterste van hun tong niet zien, houden informatie achter, wantrouwen elkaars bedoelingen of trachten elkaar in verwarring te brengen. De som van het geheel is daardoor minder dan het totaal van individuele inspanningen van de groepsleden.

In een echte samenwerkende leergroep krijgen de kinderen de opdracht om samen te werken en waarderen ze deze samenwerking. Ze zijn er zich van bewust dat hun succes afhankelijk is van de inspanningen van alle leden van de groep. Deze groepen kenmerken zich door het volgende:

- het doel om het leerproces van alle leden van de groep te bevorderen leidt er toe dat alle leden zich maximaal inspinnen waardoor een resultaat bereikt wordt dat boven hun individuele capaciteiten uitgaat. De leden van de groep beseffen dat ze van elkaar afhankelijk zijn (“samen pompen of verzuipen”), als één lid faalt, faalt iedereen.
- De leden van de groep houden elkaar verantwoordelijk voor de kwaliteit van het geleverde werk. Alleen kwalitatief goed werk is in ieders belang.
- De leden van de groep werken face-to-face bij het werken aan gezamenlijke uitkomsten of producten. Ze werken echt samen en helpen, ondersteunen, bemoedigen en activeren elkaar.
- De leden van de groep beschikken over sociale en communicatieve vaardigheden en gebruiken deze om hun inspanningen op elkaar af te stemmen en om hun doel te bereiken. Contractwerk en team-werk worden benadrukt.
- De groepen gaan na in hoeverre er effectief en doelmatig gewerkt is en hoe de onderlinge samenwerking is geweest. Ze doen dit met het oog op een beter functioneren in de naaste toekomst.

Verschillen tussen ‘bij elkaar zitten’ en ‘samenwerkend leren’

Bij elkaar zitten	Samenwerkend leren
• Kinderen gewoon bij elkaar zetten	• Positieve onderlinge afhankelijkheid: zorgen dat kinderen elkaar nodig hebben
• Eén kind die het initiatief neemt, groepsleider	• Iedereen is medeverantwoordelijk en levert een bijdrage
• Groepjes vaak homogeen samengesteld, doorgaans naar eigen keuze van de kinderen	• Groepjes ook heterogeen samengesteld, vaak door de stamgroepsleider
• Grote kans dat sommige kinderen meeliften	• Vaak taken en rollen voor kinderen
• Kind alleen verantwoordelijk voor zichzelf	• Gedeeld leiderschap
• Stamgroepsleider die zelf veel initiatief neemt omdat de verantwoordelijkheid bij hem blijft	• Kinderen die onderling de taak van de stamgroepsleider overnemen: stamgroepsleider wacht op vragen
• Groepsstaak	• Instructie op taak, werkwijze, samenwerking en individuele bijdrage
• Sociale vaardigheden verondersteld	• Sociale vaardigheden direct onderwezen
• Stamgroepsleider negeert de groep als groep	• De stamgroepsleider observeert, begeleidt en intervineert
• Er is weinig aandacht voor groepsprocessen	• Groepsprocessen krijgen regelmatig en systematisch aandacht

(Ebbens en Ettekoven, 2016)

Voorbeelden van de sleutelbegrippen

POSITIEVE WEDERZIJDSE AFHANKELIJKHEID IN DE GROEP

- *Taken.* De taken in de groep zo verdelen dat men elkaar nodig heeft om de opdracht als geheel te kunnen afronden.
Werk delen. Ieder maakt twee sommen/vragen van de opgegeven acht, maar na bespreking binnen de groep moet iedereen alle acht uit kunnen leggen.
- *Materiaal delen.* Samen met één bron, op één groot papier, met één microscoop, site of zaagmachine werken.
- *Deeltaken.* Bij een werkstuk deeltaken verdelen.
- *Willekeurige presentatie.* Aankondigen dat jij zegt wie welk deel presenteert.
- *Taakonderscheid.* Verschillende taken bij een presentatie aanwijzen.
- *Rollen.* Verschillende rollen toewijzen tijdens het werk: iemand die opzoekt, een vrager, spellingcontroleur, rekenmachinevrouw enz.
- *Belonen groep.* Beloning van de groepsprestatie in plaats van individuele prestaties.
- *Bonus.* De groep krijgt bonuspunten wanneer alle groepsleden individueel goed werk leveren.
Beloning individueel. Bij een geslaagde taak mag iedereen een opgave naar keuze uit het huiswerk schrappen.
- *Identificatie.* Door de groep zichzelf een naam of motto te laten geven, kan bij de groepsleden een sterke groepsidentificatie ontstaan.

INDIVIDUELE AANSPREEKBAARHEID IN DE GROEP

- *Individuele toets.* Kinderen weten dat ze na afloop van het groepswerk (ook) een individuele toets of test krijgen.
- *Eerst individueel.* Kinderen leren/werken eerst alleen voordat ze als groep gaan leren. Daarmee activeren ze hun voorkennis waardoor ze meer te bieden hebben aan andere groepsleden.
- *Individuele presentatie.* Kinderen krijgen de opdracht een gedeelte van het eindproduct individueel te presenteren. Het is een extra stimulans als kinderen pas kort voor de presentatie weten wie welk deel van de opdracht moet presenteren.
Checken. Stamgroepleiders letten bij het observeren van de groepen op de bijdrage van individuele kinderen aan de groep en checken dat bij de andere leden van de groep. Ze geven kinderen feedback over hun functioneren in de groep.)
- *Elkaar vertellen.* Stamgroepleiders structureren de opdrachten zo dat kinderen elkaar de uitkomst moeten vertellen. Bijvoorbeeld: een tweetal legt een ander tweetal het antwoord uit en vice versa.
- *Elkaar de beurt geven.* De stamgroepleider zorgt ervoor dat kinderen in de groep één voor één de beurt krijgen. Een kind krijgt pas opnieuw het woord als de andere kinderen aan de beurt geweest zijn.
- *Bonuspunten.* Een kind kan individueel bonuspunten verdienen met een sterke eigen bijdrage.
- *Verschillende kleuren.* Kinderen in een groep werken met verschillende kleur stiften of kleurpotloden. De stamgroepleider kan in één oogopslag zien wie wat gemaakt heeft.
- *Taken of rollen.* Kinderen krijgen taken of rollen toegewezen. Na afloop van de opdracht wordt gekeken of ze hun rol goed vervuld hebben
- *Evaluatie.* Kinderen bespreken met elkaar of elk groepslid voldoende bijdrage geleverd heeft aan het eindresultaat.

DIRECTE INTERACTIE

- *Tafelopstelling neus tegen neus.* Veel stamgroepleiders hebben er een hekel aan om na aanvang van de les nog eens met tafels te moeten schuiven om zo een beter op directe interactie gerichte opstelling te verkrijgen. Ervaring leert dat als men eenmaal in een les de procedure daarvoor goed

met kinderen oefent, het mogelijk is om zonder veel omhaal in zeer korte tijd (één tot twee minuten) van een rijtjesopstelling tot een groepsofstelling te komen met als kenmerk 'neus tegen neus, teen tegen teen'.

- *Tafelopstelling solo.* Als er veel met verschillende groepsofstellingen gewerkt wordt, is een basisopstelling 'solo', dat wil zeggen losse tafeltjes, aan te raden. De ofstelling kan dan per keer snel worden aangepast.
- *Willekeurig mixen.* In een klas zitten niet zelden vrienden/vriendinnen naast elkaar. Groepswerk zonder mixen betekent dat er gemakkelijk een derde wiel aan de wagen ontstaat.

LUISTERVAARDIGHEID AANLEREN IN DE KLAS

Naar elkaar kunnen luisteren is voor bijna alle samenwerking noodzakelijk. Als naar elkaar luisteren extra belangrijk is binnen een opdracht moet daar, naast de inhoud, aandacht aan besteed worden. Dat betekent dat de stamgroepleider deze vaardigheid introduceert en eerst in speciale oefensituaties laat oefenen. Daarna voert de stamgroepleider deze vaardigheid in 'gewone' samenwerkingssituaties in. Tijdens de uitvoering observeert de stamgroepleider in welke mate de kinderen deze luistervaardigheid kunnen toepassen en bespreekt dat samen met de klas

AANDACHT VOOR HET GROEPSPROCES IN DE KLAS

- *Feedback.* Kort kriskras terugvragen over welke individuele activiteiten hielpen en/of welke remden. De stamgroepleider vult aan met eigen waarneming.
- *Feedforward.* Wat betekent dit voor de volgende keer?
- *Cijfer?* Groepen geven zichzelf een beargumenteerd cijfer voor de kwaliteit van de samenwerking.
- *Beter?* Wat kan/moet de groep anders doen om zichzelf de volgende keer een punt meer te kunnen geven?
- *Bijdrage.* Met welk cijfer beoordeelt ieder groepslid zijn eigen bijdrage?
- *Beter?* Wat kan/moet het kind anders doen om zichzelf de volgende keer een punt meer te kunnen geven?
- *Rol stamgroepleider.* Terugvragen welke activiteiten van de stamgroepleider hielpen of remden.

EVALUATIE EN REFLECTIE

Een kind kan goed reflecteren als het de volgende zeven punten beheerst:

1. Vertellen wat er gebeurd is
2. Vertellen wat je hebt geleerd
3. Feedback ontvangen
4. Feedback geven
5. Je gedrag evalueren
6. Je werk zelf nakijken en beoordelen
7. Je eigen ontwikkeling presenteren

(Velthausz & Winters, 2014)

Een belangrijk onderdeel van reflecteren is de feedback. In de reviewstudie naar effectieve kenmerken van formatieve toetsen worden tips gegeven voor effectieve feedback.

- Richt de feedback op de taak, niet op het kind
- Geef uitgewerkte feedback waarbij het wat, hoe en waarom van een gegeven probleem beschreven wordt
- Geef de feedback in overzichtelijke eenheden om cognitieve overbelasting te voorkomen.
- Wees specifiek en helder in je feedback boodschap.
- Houdt de feedback zo eenvoudig mogelijk, maar niet te simpel.
- Reduceer onduidelijkheid tussen de prestatie en de leerdoelen Geef zuivere, objectieve feedback, geschreven of via de computer
- Stimuleer een doel oriëntatie bij kinderen door middel van feedback.
- Geef feedback nadat kinderen hebben geprobeerd een antwoord of oplossing te geven
- Geef geen normatieve vergelijkingen.
- Wees terughoudend in het geven van algemene cijfers. De effectiviteit van feedback is gelegen in de inhoud van de opmerkingen.
- Geef geen feedback die het zelfvertrouwen van het kind verlaagt.
- Maak beperkt gebruik van complimenten over het kind zelf.
- Probeer te voorkomen dat de feedback mondeling gegeven wordt in verband met objectiviteit.
- Onderbreek het kind niet met feedback als het kind bezig is zijn antwoord te formuleren of een probleem op te lossen.
- Zorg ervoor dat het gebruik van hints niet automatisch leidt tot het geven van het juiste antwoord.
- Overweeg alternatieve manieren om feedback te presenteren (Beperk uitgebreide foutanalyses. Foutanalyses kosten zeer veel tijd, zijn zelden volledig en leveren relatief weinig op aan leerwaarde.

- Geef feedback op het moment dat het het meest effectief is:
 - directe feedback om fouten te corrigeren en bij moeilijke taken.
 - vertraagde feedback voor een betere transfer van leren, bij relatief eenvoudige taken
- Pas de feedback aan het niveau van de kinderen aan:
- Overweeg bij hoog presterende kinderen vertraagde feedback omdat zij een moeilijkere taak relatief eenvoudig kunnen vinden . Zorg dat de feedback ondersteunend is. Feedback ter verificatie is meestal al voldoende .
- Gebruik directe en sturende (corrigerende) feedback bij laag presterende kinderen.
- Geef de feedback in stappen en gebruik het juiste antwoord en werk de feedback uit.
- Geef specifieke feedback bij kinderen met een lage leer oriëntatie of een hoge performance oriëntatie .
- Het geven van goede feedback is moeilijk, en als het niet goed gedaan wordt kan het zelfs een negatief effect op leren hebben.

(Sluismans, 2013)

Na elke blokperiode volgt een reflectiekring. Een reflectiekring is een kring waarbij de groep terugblijkt op de blokperiode.

- Hoe ging het?
- Wat hebben we geleerd?
- Wat ging goed?
- Wat willen we morgen anders doen?

Zo'n reflectiekring is belangrijk om te zorgen dat het zelfverantwoordelijk leren procesmatig wordt aangeleerd. Steeds even met de groep terugkijken om te bedenken hoe het verder moet: samen werken aan samen leren. (Velthausz & Winters, 2014)

FEED FORWARD

Om er voor te zorgen dat iedereen volgend jaar op dezelfde wijze met de blokperiode werkt is het belangrijk om binnen het team afspraken te maken. Deze afspraken hebben betrekking op:

- Vorm
- Inhoud
- Proces

Tijdens de eerste vergadering in de zomervakantie wordt dit op de agenda gezet.

BRONNEN

- Ebbens, S (2015) Effectief leren basisboek. Groningen/Houten: Noordhoff uitgevers.
- Ebbens, S (2016) Samenwerkend leren. Groningen/Houten: Noordhoff uitgevers.
- Velthausz, F en Winters, H (2014) Jenaplan school waar je leert samenleven. Zutphen: NJPV
- Van Vugt, J(2002) Coöperatief leren binnen adaptief onderwijs. Baarn: HB Uitgevers
- Sluijsmans, D et al(oktober 2013) Toetsen met leerwaarde.
- Janson, D(2015) Kwaliteitskaart doelen stellen met je kinderen
- Uitgangspunten blokperiode, auteur onbekend
- De blokperiode en andere basisactiviteiten, de Rozentuin
- Zelfstandig werken: achtergronden, aanpak en materialen, Koks Gesto BV

BIJLAGES

INVOERINGSTRAJECT ZELFSTANDIG WERKEN

Wanneer kinderen zelfstandig kunnen werken, dan zijn ze in staat:

- zelf naar oplossingen te zoeken
- niet steeds bij de groepsleider te komen
- elkaar te helpen
- elkaars hulp te accepteren
- in eigen tempo hun werk te doen
- voldoening te vinden in zelf gevonden oplossingen in plaats van in de goedkeuringen van de groepsleider

Wat betekent zelfstandigheid voor de groepsleider:

Wat vooral van de groepsleider gevraagd wordt, is dat deze de kinderen **de kans geeft** verantwoordelijkheid te dragen. Dit betekent niet dat de groepsleider de kinderen hun gang laat gaan zonder enige stimulans of ingrijpen. Daar staat tegenover dat de groepsleider de hoofdrol blijft spelen in het bepalen en bewaken van regels, alle oplossingen voorkauwt en de kinderen afhankelijk maakt van zijn/haar goed- of afkeuringen. Het betekent dat de groepsleider het juiste midden weet te vinden tussen regels stellen en vrijheid geven.

Zo'n groepsleider:

- begeleidt de kinderen tot eigen initiatieven
- maakt duidelijke afspraken met ze
- heeft interesse voor de kinderen
- past de materialen zo aan dat de kinderen er zelfstandig mee kunnen werken
- geeft afspraken, regels en vrijheden door aan collega's en ouders
- biedt ruimte voor oplossingen die kinderen aandragen
- toont begrip en geduld wanneer kinderen iets uitproberen, ook wanneer het even niet lukt

Wat betekent zelfstandigheid voor de kinderen?

Het betekent dat je je werk zelf doet en als je niet verder kunt, dan kun je nu niet bij de groepsleider terecht. Dat is niet altijd even plezierig. Het kan ook vervelend zijn als je buurman niet begrijpt wat je vraagt of als anderen steeds jouw hulp inroepen. Het zelfstandig werken is iets waar de kinderen langzaam aan moeten wennen en het zal in het begin niet altijd even soepel verlopen.

VOORWAARDEN EN MAATREGELLEN

Voorwaarden kinderen

- De kinderen moeten het begrip “zelfstandig” kennen.
- De kinderen moeten een taak alleen kunnen uitvoeren. Dus zonder hulp van de groepsleider.
- Langzame overgang van een bekende naar een minder bekende taakinstructie. Ook een overgang van enkelvoudige opdrachten naar meer gecompliceerde taken.
- De kinderen moeten een ordening kunnen maken in hun taken en zelfstandig materiaal kunnen halen en opruimen.
- De kinderen moeten tussentijds zelf problemen op kunnen lossen. Hetzij zelf, hetzij met hulp van een ander kind zonder de rest van de groep te storen.
- De kinderen moeten in staat zijn zonder de aandacht van de groepsleider te kunnen werken.

Maatregelen groepsleider

- De groepsleider moet dit in groeps gesprekken duidelijk maken.
- De groepsleider moet ervoor zorgen dat de taken kort en duidelijk zijn.
- De groepsleider moet duidelijk afspraken maken omtrent het uitvoeren van de taken. Bijvoorbeeld: de verschillende taken worden door de groepsleider uitgevoerd en als ondersteuning op het bord gehangen, zodat elk kind steeds kan zien wat de taak is.
- De groepsleider moet hierover groeps gesprekken houden en de kinderen elkaar ideeën laten geven voor de verschillende manieren van aanpak. Eventueel kunnen kinderen dingen laten zien of voor doen.
- De groepsleider moet de kinderen duidelijk maken dat er tijdens het zelfstandig werken problemen kunnen ontstaan. Hij of zij moet de kinderen leren hoe ze die problemen moeten oplossen. Bijvoorbeeld door:
 - Regels te geven:
Wanneer je niet weet wat je moet doen, vraag je het een groepsgenoot.
 - Als het materiaal op is, vraag je het kind dat er voor moet zorgen
 - Door problemen na te spelen o
Door steeds te evalueren in een evaluatiekring en ideeën uit te wisselen.
- De groepsleider moet niet onmiddellijk reageren op vragen en opmerkingen van de kinderen. Hij moet duidelijk het begin en het einde van het zelfstandig werken aangeven. De kinderen moeten het gevoel hebben dat ze zelf problemen mogen en kunnen oplossen.

ACTIVITEIT 1:

DE STARTACTIVITEIT

Tijdens de eerste activiteit ga je als groepsleider iets doen met zelfstandig werken, maar nog zonder op het begrip in te gaan. Je start vanuit de beginsituatie. Je werkt dus zoals je dat altijd gewend bent en kijkt wat de groep op dit moment aankan. Deze activiteit wordt opgenomen op video.

Werk een plan uit voor deze startactiviteit aan de hand van de volgende punten:

1. De groepsleider legt door middel van een kringgesprek kort het begrip zelfstandig werken uit. Je vertelt dat de kinderen alleen gaan werken zonder dat je ze helpt. Je spreekt met ze af dat ze nu niet bij je mogen komen. Vertel wat je gaat doen. Wanneer je zegt: ik ga even wat zitten schrijven, dan zul je merken dat de kinderen dat accepteren.
2. De kinderen krijgen een opdracht of gaan met hun bekende taken aan de slag.
3. Gedurende een korte tijd ga je de hele groep observeren en noteer de belangrijkste punten. Zoals:
 - Wie stoort wie?
 - Hoe wordt er gestoord?
 - Is iedereen geconcentreerd bezig?
 - Welke problemen deden zich voor?
 - Bij welke dingen blijven ze jou nodig hebben? Zou je dat anders kunnen regelen zodat ze je niet meer nodig hebben?
 - Heeft iedereen begrepen wat zelfstandig werken inhoudt?
 - Op welke moment had jij je willen bemoeien met de situatie?
 - Wat gebeurde er nu en hoe los je dergelijke situaties meestal op?
 - Welke kinderen hebben elkaar geholpen en hoe verliep dit?

Vul vervolgens ook het volgende schema in:

kinderen	materiaal	organisatie	inhoud	houding

Kinderen: welke kinderen vinden het zelfstandig werken bijzonder moeilijk. Voor welke kinderen zou in feite extra hulp of een “handelingsplan zelfstandig werken” nodig zijn. Het is hierbij belangrijk helder te krijgen om welke kinderen dit gaat: Je gaat je gehele rekenonderwijs namelijk meestal niet aanpassen op 1 kind dat het echt heel moeilijk vindt. Dat kind krijgt tijdens het rekenen extra begeleiding. Zo zou je ook naar het zelfstandig werken moeten kijken.

Materiaal: Welk materiaal maakt het moeilijk voor de kinderen om zelfstandig te werken. Door welk materiaal hebben de kinderen jou steeds nodig? Dus welk materiaal zou aangepast moeten worden?

Organisatie: waar heb jullie het zo georganiseerd dat de kinderen dit niet zelfstandig kunnen oppakken? Hoe zou je dit ten behoeve van de zelfstandigheid beter kunnen organiseren?

Houding: Wat aan jouw houding maakt dat de kinderen naar je toe blijven komen? Blijf je bijvoorbeeld reageren op vragen van kinderen of negatief gedrag van kinderen terwijl je hebt gezegd dat ze je niet mogen storen?

4. Wanneer de tijd voor het zelfstandig werken verstreken is, maak je de kinderen duidelijk dat het zelfstandig werken nu is afgelopen. Je doet dit altijd op dezelfde manier en met dezelfde bewoordingen: *“Luister even allemaal, het zelfstandig werken is afgelopen. Ik kom nu bij iedereen kijken hoe je hebt gewerkt”*.
5. De groepsleider gaat bij iedereen rond en geeft feedback. Dit kan in principe heel kort zijn, maar deze uitgestelde aandacht is uitermate belangrijk voor het kind.
6. Je gaat verder met de normale groepssituatie.
7. Je bekijkt na afloop de videoband (die opgenomen is door een collega tijdens deze eerste activiteit) en vult daarbij je inventarisatie aan.
8. Bekijk met collega's (uit dezelfde bouw) de video's en bespreek eventuele acties die jullie gaan ondernemen om het zelfstandig werken binnen jullie groepen te bevorderen.

ACTIVITEIT 2:

HET BEGRIP ZELFSTANDIG WERKEN

1. De kinderen in een groepsgesprek aanmoedigen om voorbeelden te geven van “zelfstandig werken”.
 - Vraag aan de kinderen of ze wel eens iets helemaal alleen hebben gedaan?
 - Vraag aan de kinderen welke dingen ze in de groep alleen zouden kunnen werken en wat voor werk ze dan doen?
 - Kijk eens rond in de school wie zijn werk zelfstandig doet.
 - Gebruik toevallige situaties in de groep: een kind wat zelf zijn jas aan heeft gedaan: hoe heeft hij dat gedaan, hulp van anderen?

Noem allerlei dingen die kinderen zelfstandig zouden kunnen doen en wat daar het voordeel van is: Bijvoorbeeld: *‘Terwijl jij dat zelfstandig doet, kan je moeder..... kan ik..... etc. Doordat jij dit nu zelfstandig kunt kan jij.....’*

Maak de kinderen duidelijk dat jullie het zelfstandig werken in de groep verder gaan ontwikkelen. De kinderen moeten zo gaan leren werken dat ze anderen niet hinderen, niet storen bij wat ze willen gaan doen. Als ze toch iets moeten weten, omdat ze niet verder kunnen, dan kunnen ze naar een ander kind binnen de tafelgroep. Wanneer hij of zij het niet weet, kunnen ze naar een kind dat je handig kiest: dat wil zeggen: je kiest een kind waarvan je bijna zeker weet dat hij of zij het wel weet.

1. De kinderen helpen bij het voordoen wat zelfstandig werken is. Wanneer kinderen met hun eigen ogen zien wat ze zelf gedaan hebben, kunnen ze het beter onthouden. Laten zien, uitspelen of een in mimi-spel uit laten beelden behoren tot de mogelijkheden.
2. Verklaren waarom de groep zelfstandig gaat werken en wat je doet tijdens het zelfstandig werken.
Je vertelt wat de kinderen moeten doen en wat je precies gaat doen. Je maakt de afspraak dat ze gedurende een bepaalde tijd niet de hulp van jou invoeren en dat zij zelfstandig gaan werken. Laat de kinderen zelf hun ideeën geven. Noteer samen enkele oplossingen voor situaties die je tegen kunt komen en stel deze voor aan de groep.

Ondertussen observeer je en vul je het onderstaande schema in:

kinderen	materiaal	organisatie	inhoud	houding

- Op welke momenten had jij je willen bemoeien met de situatie?
 - Wat gebeurde er en hoe los je dergelijke situaties meestal op?
 - Welke kinderen hebben elkaar geholpen en hoe verliep dit?
 - Voor welke kinderen is het moeilijk en hoe kun je ze hierin begeleiden?
 - Welke dingen moeten beter geregeld worden in de groep om het zelfstandig werken meer mogelijk te maken?
3. Je houdt een nagesprek: bij voorkeur doe je dit voor het opruimen. Hoe vinden jullie dat het zelfstandig werken ging?
 - Stoorden jullie je ergens aan? De groepsleider of iemand anders?

- Wie heeft er niet doorgewerkt en waarom niet?
- Wie had er problemen met zijn werk? Wat heb je toen gedaan? Vind je dat je goed gewerkt hebt? Leg eens uit?
- Vind je het fijn om op deze manier te werken?

ACTIVITEIT 3:

UITGESTELDE AANDACHT

Kinderen willen graag feedback op hetgeen wat ze doen. Als we de ervaringen van kinderen bekijken, dan zien we in veel gevallen dat kinderen bijna alleen maar gewend zijn dat volwassenen onmiddellijk of helemaal niet reageren op hun gedrag.

1. Bespreek met de kinderen wat het verschil is tussen wel en niet onmiddellijk reageren op hun werk.
 - Reden waarom: geen mogelijkheid tot zelfstandig werken.
 - Tijdstip waarop: wanneer kunnen ze wel komen: verkeerslicht / stopteken / etc.
 - Voordelen die het biedt: tussendoor vaak opmerkingen als: mooi en goed, wanneer je meer tijd hebt kun je er ook meer over zeggen.

Het is belangrijk van tevoren ook eens met kinderen te bespreken wanneer zij zelf tevreden zijn over wat ze gaan doen. Zo stel je samen met de kinderen en de groep criteria op wat een houvast kan geven voor de kinderen en ze daardoor minder afhankelijk zijn van jou.

2. Laat kinderen dit voordoen of uitspelen hoe je uitgestelde aandacht geeft:
 - Wanneer je reactie wel komt
 - Op welke manier je zou kunnen reageren (het werk laten zien in de groep en bespreken)
 - Waarop je let bij je reactie (op het zelfstandig werken en op wat het kind gedaan heeft)
3. Het gebruiken van tekens en aanwijzingen om de kinderen te helpen wennen aan de uitgestelde reactie.

Wanneer een kind toch naar je toekomt en vergeten is dat je niet gestoord kunt worden, dan moet je zo onopvallend mogelijk het kind erop wijzen dat het nu niet het goede moment is. Kinderen moeten hier heel erg aan wennen. Word dus niet boos maar geef ze de kans dit veelvuldig te oefenen.
4. Ga weer aan de slag met de kinderen waarbij je als groepsleider niet gestoord kunt worden:

zelfstandig werken. Vul wederom een observatielijst in.

kinderen	materiaal	organisatie	inhoud	houding

- Wat kunnen kinderen doen die klaar zijn met hun taken? Moeten hier afspraken over gemaakt worden?
 - Waar kunnen kinderen terugvinden wat ze moeten doen?
5. Hou een nagesprek: bij voorkeur doe je dit voor het opruimen. Hoe vinden jullie dat het zelfstandig werken ging?
 - Stoorden jullie je ergens aan? De groepsleider of iemand anders?
 - Wie heeft er niet doorgewerkt en waarom niet?
 - Wie had er problemen met zijn werk? Wat heb je toen gedaan?

- Vind je dat je goed gewerkt hebt? Leg eens uit?
- Vind je het fijn om op deze manier te werken?
- Hoe is het om niet gelijk aandacht te krijgen?
- Laat kinderen eigen werk en elkaars werk “beoordelen” zodat ze minder afhankelijk worden van jou en van elkaar.

ACTIVITEIT 4:

OPLOSSEN VAN MOEILIJKE SITUATIES TIJDENS HET ZELFSTANDIG WERKEN

De meeste taken die kinderen gaan uitvoeren, hebben enkele voetangels en klemmen. Deze problemen moeten kinderen leren zien en oplossen. Voor kinderen is het niet altijd makkelijk deze problemen te ontdekken, laat staan ze op te kunnen lossen. Het is belangrijk mogelijkheden te creëren binnen de groep waardoor kinderen steeds creatiever worden in het vinden van oplossingen.

Problemen waar kinderen tegenaan kunnen lopen:

- Materiaal
- De taak zelf
- Klaar zijn
- Vragen en geven van hulp

1. Kinderen helpen de problemen onder ogen te zien: bespreken en uitspelen van situaties die zich voor kunnen doen tijdens het werken.

Het is ook voor de groepsleider een ervaring. Vaak ben je geneigd uit routine problemen voor het kind op te lossen. Geef de kinderen de ruimte het zelf op te lossen! In het begin wordt het misschien even wat onrustiger, maar je zult zien dat je na een paar weken regelmatig verbaasd zal zijn over hetgeen er in de groep gebeurt.

2. Kinderen oplossingen laten vinden en laten beoordelen.

Ook wanneer kinderen met iets mindere geslaagde oplossingen komen, moeten zij niet ontmoedigd worden door een negatieve reactie van de groepsleider. In elke oplossing zit wel iets positiefs. Laat ook andere kinderen mee denken: een kind leert zo dat er meerdere oplossingen mogelijk zijn en dat je uiteindelijk zelf kunt kiezen voor een bepaalde oplossing.

3. Bespreek wat je kunt doen als je klaar bent. Waar je dat kunt vinden. Bespreek hoe je alles opruimt.

4. Ga aan de slag met zelfstandig werken.

kinderen	materiaal	organisatie	inhoud	houding

5. Het nabespreken van het werk met de kinderen:

Eerst nabespreken en daarna opruimen! Anders vergeten de kinderen hetgeen er speelde tijdens het werken.

- Tegen welke problemen ben je aan gelopen?
- Wat heb je gedaan?
- Wat zou je een volgende keer doen?
- Heeft iemand anders nog ideeën?
- Waren er onopgeloste problemen?

Deze nabespreking kun je individueel, in een tafelgroep of binnen de hele groep voeren.

REGELMATIG ZELFSTANDIG WERKEN

De volgende 5 permanente vaardigheden zijn voor een goede groepsorganisatie belangrijk om het zelfstandig werken mogelijk te maken:

1. Voor de kinderen moet het duidelijk zijn wat ze gaan doen en wat jij gaat doen tijdens de periode van het zelfstandig werken.
2. Afspraken maken over wat er gedaan kan worden wanneer je klaar bent of wanneer je tegen een probleem op loopt waar je echt geen oplossing voor hebt.
3. Uitgestelde aandacht.
4. De kinderen de vrijheid geven om problemen zelfstandig op te lossen.
5. Het steeds nabespreken van het proces en het werk samen met de kinderen.

Door het regelmatig hanteren van deze vaardigheden krijg je een routine die je op verschillende momenten van de dag kunt toepassen om de kinderen zelfstandig te laten werken. De kinderen worden in hun doen en laten steeds zelfstandiger, nemen initiatieven en hindernissen en lossen zelf problemen op. Ze zullen dit steeds volgens een langere periode volhouden zodat jij je met een bepaalde groep kinderen bezig kunt houden.

OVER HET GEHEEL

Tijdens het werken aan de eerste 4 activiteiten is het de bedoeling om zelf niet andere dingen te gaan doen dan observeren: het is heel belangrijk de kinderen eerst echt de kans te geven om het zelfstandig werken onder de knie te krijgen. Pas wanneer ze dit hebben kunnen oefenen, kun je er daadwerkelijk een beroep op gaan doen.

Alleen bij de eerste activiteit staat de mogelijkheid genoemd dit op te nemen. Natuurlijk is het mogelijk dit te blijven doen.

Het is belangrijk uit te blijven wisselen met je collega's. Evalueer elke activiteit met hen zodat ook jullie weer van elkaar kunnen leren en ideeën op kunnen doen:

- Wat waren de meest voorkomende problemen tijdens de activiteit?
- Hoe heb je met deze kinderen de problemen nabesproken?
- Wanneer je de observatieschema's bekijkt komen hierop dan steeds dezelfde kinderen naar voren?
- Welke kinderen zijn dat?
- Met welk onderdeel hebben ze steeds moeite?
- Wat zie je als mogelijkheden om met deze kinderen het zelfstandig werken te verbeteren?
- Welke dingen moeten in de groep echt anders georganiseerd gaan worden zodat de kinderen jou als groepsleider echt minder nodig hebben?

Jullie kunnen letten op:

Het kind:

Rondlopen en taakgerichtheid
Problemen oplossen
Initiatieven tonen
Resultaten van het werk

De groepsleider:

In hoeverre heb je de organisatie van de groep gewijzigd ten aanzien van:

- Materialen
- Groepsregels
- Je eigen houding: meer aan de kinderen overlaten

Het team:

Verandering van regels binnen de school

De ouders:

- Merk je uit reacties van ouders dat kinderen zich thuis zelfstandiger zijn gaan gedragen

Wanneer de kinderen in je groep al verder gevorderd zijn met zelfstandig werken, kun je aan de hand van de verschillende activiteiten bekijken op welk gebied de kinderen eventueel extra training nodig zouden kunnen hebben en dan deze activiteit wederom inzetten.

OVERZICHT VAARDIGHEDEN SAMENWERKEN

Naam kind:

Situatie samenwerken:

Datum:

Ingevuld door:

Basisvaardigheden	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1. Elkaar bij de naam noemen				
2. Elkaar aankijken tijdens het praten				
3. Vriendelijk op elkaar reageren				
4. Elkaar gelegenheid geven mee te doen				
5. Een inbreng durven hebben				
6. Zo duidelijk praten dat anderen je kunnen verstaan				
7. Mee werken aan de groepsopdracht				
8. Luisteren naar elkaar				
9. Elkaar laten uitpraten				
10. De inbreng van de ander accepteren				
11. Bij je groep blijven				
12. Rustig praten en werken				
13. Materiaal met elkaar delen				
14. Om de beurt praten				

Voortgezette vaardigheden	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
15. Vragen stellen aan elkaar				
16. Reageren op wat de andere zegt				
17. Af en toe herhalen wat de ander zegt				
18. Elkaar hardop vragen mee te doen				
19. Elkaar aanmoedigen mee te doen				
20. Elkaar een complimentje geven				
21. Ondersteunende opmerkingen maken				
22. Met alle groepsleden samenwerken				
23. Elkaar aanbieden iets uit te leggen				
24. Hulp vragen aan de ander				
25. Elkaar helpen zonder voor te zeggen				
26. Het werk plannen				
27. Richting geven aan de uitvoering van de taak				
28. Af en toe de voortgang samenvatten				
29. Elkaar herinneren aan de opdracht				

Vaardigheden gevorderde groepen	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
30. Je in het standpunt van de ander verplaatsen				
31. Verschil van mening accepteren				
32. Ook op langere termijn de relatie goed houden				
33. Overeenstemming met elkaar bereiken				
34. Kritiek formuleren op ideeën, niet op personen				
35. Met elkaar problemen oplossen				
36. Op een vriendelijke manier zeggen dat je het ergens niet mee eens bent				
37. Verschillende ideeën integreren				
38. Ideeën verder uitbouwen				
39. De groep stimuleren, motiveren				

SUGGESTIES AANBOD BLOKPERIODE

1. bouwhoek en technische hoek met o.a. bouw- en constructiemateriaal;
2. poppenhoek - huishoek;
3. timmerhoek;
4. toneelhoek, met allerlei dierenpakken, pruiken, hoeden, colberts, jurken, beroepskledij (dokter, verpleegster, politieagent, etc.), clown, danseres, fee, kabouter, koning(in), trol, boef, etc., maar ook met schmink, glitter, lippenstift en linten;
5. sieraden, zoals broches en ringen;
6. het 'huis'/zoldertje, liefst in de vorm van een stellage met twee verdiepingen met mogelijkheden om zogenaamd te koken, te eten, te slapen, ziek te zijn, in een hol te kruipen, etc. en lekker te kunnen lezen;
7. zand- en watertafel;
8. knippen, plakken, schilderen(schildersbord), boetseren, tekenen(tekenbord) en werken met 'kostenloos materiaal', waaronder vele glazen potten vol kralen, knopen, schelpen, noten, kastanjes, eikels, steentjes, stokjes, bolletjes, lapjes, etc.;
9. kijktafel, waarop meegebrachte en besproken spullen, onder andere in het kader van een thema dat aan de orde is; hierbij kan een loep liggen;
10. poppenkast;
11. planten en dieren: bijvoorbeeld meelwormen, wandelende takken, aquarium, geplukte bloemen, schooltuin, bloembakken, gezaaide bloemen, groenten, etc.;
12. hoek voor dans, muziek en beweging;
13. educatieve spelen en puzzels;
14. activiteiten die samenhangen met aan de orde zijnde wereldoriënterende thema's of projecten;
15. iets voorbereiden voor de weeksluiting;
16. lezen, waaronder aansprekende kinderboeken, kleine verhalen en gedichten voor de leeskring en de speel- leesset;
17. schrijven, waaronder allerlei soorten pennen en potloden, stempelen, drukken, tekstverwerker;
18. taal, waaronder woorddoosjes met eigen onjuist geschreven woorden en het schrijven van eigen teksten;
19. rekenen, zoals materiaal om te wegen en te meten, een kassa met namaakgeld en als het kan met een winkeltje erbij;
20. werken met werkmiddelen voor alle vakgebieden;
21. in de lees- en luisterhoek boeken bekijken of digitale boeken+ beluisteren en meelezen;
22. ontdekdozen ;
23. wereldoriënterende werkmiddelen zoals microscoop, herbarium, atlassen, woordenboeken, encyclopedieën, chronometers, etc.(eind middenbouw en bovenbouw);
24. onderzoeken met de computer, internetten, etc. (bovenbouw)
25. het maken van werkstukken over zelfgekozen onderwerpen; binnen dit kader kunnen vele activiteiten vallen, zoals het houden van (telefonische) interviews, het bekijken van video's en dia's, het maken van maquettes, het verzamelen van bronnenmateriaal in de bibliotheek, het maken van een 'spin' (onderwerp verdelen in aspecten en hoofdstukken), het voorbereiden van de verslagkring, etc.;
26. voorbereiden van een thematische kring;
27. het werken met eenvoudige Engelse leesboekjes en geluidsfragmenten.